

גיליון מס' 14

מסכת שבת ל' – ל"ו

י"א – י"ז ניסן, שבוע שבת חול המועד, תש"פ

פיקוח נפש בשבת – הותרה או דחויה? (שבת כט ע"ב – ל ע"ב)

מפרשי הרמב"ם ועוד אחרונים עסקו בהבנת דברי הרמב"ם וראשונים נוספים, מה משמעות הכלל ידוע: "פיקוח נפש דוחה שבת" – הותרה או דחויה? נעין בדבריהם בעקבות הסוגיה בה נשאלה השאלה בבית המדרש: מהו לכבות בוצינא דנורא מקמי באישא בשבתא? [האם מותר לכבות נר דולק מפני החולה בשבת?]

שבת כט ע"ב – ל ע"ב

משנה. המכבה את הנר, מפני שהוא מתירא מפני נכרים ומפני ליסטים, מפני רוח רעה, מפני החולה שישן פטור. כחם על הנר כחם על השמן כחם על הפתילה – חייב...
גמרא. מדקתני סיפא "חייב" שמע מינה רבי יהודה היא. רישא במאי עסיקנא? אי בחולה שיש בו סכנה, מותר מיבעי ליה? ואי בחולה שאין בו סכנה, חייב חטאת מיבעי ליה? לעולם בחולה שיש בו סכנה ובדין הוא דליתני מותר, ואידי דבעי למתני סיפא חייב תנא נמי רישא פטור. והדתני רבי אושעיא אם בשביל החולה שישן לא יכבה ואם כבה פטור אבל אסור? ההיא בחולה שאין בו סכנה ורבי שמעון היא.
שאל שאילה זו לעילא מרבי תנחום דמן נוי: מהו לכבות בוצינא דנורא מקמי באישא בשבתא? ...
...ולענין שאילה דשאלנא קדמיכון: נר קרויה נר, ונשמתו של אדם קרויה נר, מוטב תכבה נר של בשר ודם מפני נרו של הקדוש ברוך הוא.

רש"י

ולענין שאילתא – דמהו לכבות.
דשאלנא קדמיכון – דרך ענוה אמר, דהוה ליה למימר: דשאלתון קדמי.
קרויה נר – נר אלהים נשמת אדם (משלי כ).
מוטב תכבה נרו כו' – לאו מהכא יליף חלול שבת, דפיקוח נפש נפקא לן מ"וחי בהם" ולא שימות בהם, אלא להטעימן הדבר באגדה המושכת את הלב, לפי שהיו באים לשמוע הדרשה נשים ועמי הארץ, והיו צריכין הדרשנין למשוך את לבבם.

כוונת רש"י לגמרא במסכת יומא שדנה בשאלה מה המקור לכך שפיקוח נפש דוחה שבת:

יומא פה ע"א-ע"ב

וכבר היה רבי ישמעאל ורבי עקיבא ורבי אלעזר בן עזריה מהלכין בדרך, ולוי הסדר ורבי ישמעאל בנו של רבי אלעזר בן עזריה מהלכין אחריהן. נשאלה שאלה זו בפניהם: מניין לפיקוח נפש שדוחה את השבת?

עליו שבת אחת, כדי שישמור שבתות הרבה. אמר רב יהודה אמר שמואל: אי הואי התם הוה אמינא: ידידי עדיפא מדידהו, "וחי בהם" (ויקרא יח, ה) - ולא שימות בהם. אמר רבא: לכולהו אית להו פירכא, בר מדשמואל דלית ליה פרכא.

הרמב"ם האריך מאד בהלכה זו שפיקוח נפש דוחה שבת.

רמב"ם הלכות שבת ב, א-ג

א. דחוייה היא שבת אצל סכנת נפשות כשאר כל המצוות. לפיכך חולה שיש בו סכנה עושין לו כל צרכיו בשבת על פי רופא אומן של אותו מקום. ספק שהוא צריך לחלל עליו את השבת ספק שאינו צריך, וכן אם אמר רופא לחלל עליו את השבת ורופא אחר אומר אינו צריך, מחללין עליו את השבת, שספק נפשות דוחה את השבת.

ב. אמדוהו ביום השבת שהוא צריך לכך וכך שמונה ימים, אין אומרים נמתין עד הערב כדי שלא לחלל עליו שתי שבתות אלא מתחילין מהיום שהוא שבת ומחללין עליו אפילו מאה שבתות כל זמן שהוא צריך ויש בו סכנה או ספק סכנה מחללין. ומדליקין לו את הנר ומכבין מלפניו את הנר ושוחטין לו ואופין ומבשלין ומחמין לו חמין בין להשקותו בין לרחיצת גופו. כללו של דבר: שבת לגבי חולה שיש בו סכנה הרי הוא כחול לכל הדברים שהוא צריך להן.

ג. כשעושים דברים האלו [חילול שבת לצורך חולה שיש בו סכנה] אין עושין אותן לא ע"י גוים ולא ע"י קטנים... ולא ע"י נשים כדי שלא תהא שבת קלה בעיניהם, אלא על ידי גדולי ישראל וחכמיהם, ואסור להתמהמה בחילול שבת לחולה שיש בו סכנה שנאמר: "אשר יעשה אותם האדם וחי בהם" (ויקרא יח, ה) ולא שימות בהם, הא למדת שאין משפטי התורה נקמה בעולם אלא רחמים וחסד ושלוש בעולם. ואלו המינים שאומרים שזה חילול שבת ואסור עליהן הכתוב אומר "וגם אני נתתי להם חוקים לא טובים ומשפטים לא יחיו בהם" (יחזקאל כ, כה).

להלן דברי הרב יוסף קארו, כסף משנה שם, שלמד מהלכות קרבן פסח להלכות שבת.

כסף משנה, הלכות שבת ב, א

דחוייה היא שבת וכו'. בפרק כיצד צולין (פסחים עז ע"א) איפליגו תנאי: טומאה אם דחוייה היא בציבור או הותרה. ופירש רש"י: "דחוייה - אף על גב דאכשר רחמנא למיתי בטומאה לאו היתר גמור הוא אלא היכא דלא משתכחי טהורים וכיון דלאו היתר גמור הוא בעיא ציץ לרצויי". ומשמע בגמרא דהלכה כמ"ד דחוייה היא. וכן פסק רבינו בפ"ד מהל' ביאת המקדש [הלכות ט-י]. ומשמע דכי היכי דאיפליגו בטומאה הכא נמי איפליגו בשבת לגבי חולה אם היא דחוייה או הותרה. וקי"ל כמ"ד דחוייה. וכן כתבו הרשב"א (שו"ת א, תרפ"א) והר"ן (ביצה טו ע"ב ד"ה ומיהא) שהשבת דחוייה היא אצל חולה ולא הותרה.

- חילול שבת לחולה שיש בו סכנה, או הקרבת קרבן פסח כשרוב עם ישאל טמא. מה ההבדל בהגדרה האם "היא דחוייה או הותרה"?
- הכסף משנה למד מהמחלוקת בענין קרבן פסח להלכות שבת, מפני שלענין הלכות שבת אין דיון מפורש בגמרא האם חילול שבת לחולה שיש בו סכנה הוא בגדר "דחוייה או הותרה",

והרמב"ם השתמש באותו לשון: "דחוייה היא שבת...".. מדוע אין הגדרה ברורה בגמרא לענין חילול שבת האם היא הותרה או דחוייה?

נראה שהמהר"ם מרוטנברג סובר שחילול שבת לצורך חולה שיש בו סכנה היא "הותרה" ולא "דחוייה".

שו"ת מהר"ם מרוטנברג (דפוס קרימונה) סימן ר

ומה שהקשה מורי היאך מותר לשחוט לחולה בשבת שיש איסור סקילה, מוטב שיקנו לו נבילה שהיא בלאו?

...כיון דפיקוח נפש ילפינן ביומא [פה, א] דשרי, הוי כל מלאכה לחולה שיש בו סכנה מותרת כמו בחול. והיכא דאיכא היתירא ואיסורא קמיה מאכילין אותו הקל, דשחוטת המאכל עצמו מותר, ולא נבילות שהמאכל עצמו אסור, ואריא רביע עלייהו.

- הסבר את תשובת המהר"ם מרוטנברג לשאלת השואל.
- גם הרמב"ם כתב "כללו של דבר: שבת לגבי חולה שיש בו סכנה הרי הוא כחול לכל הדברים שהוא צריך להן". מה ההבדל בין דברי המהר"ם מרוטנברג לדברי הרמב"ם?

האם מותר לעשות הכל לרפואת לחולה שיש בו סכנה למרות שאם ימנעו מלעשות פעולה מסוימת זה לא יגביר את הסכנה. בענין זה דן המגיד משנה בעקבות דברי הרמב"ם בהמשך הפרק (שם):

רמב"ם הלכות שבת ב, יד

עושין מדורה לחיה ואפילו בימות החמה מפני שהצנה קשה לחיה הרבה במקומות הקור, אבל אין עושין מדורה לחולה להתחמם בה.

מגיד משנה הלכות שבת פרק ב הלכה יד

...ובהשגות א"א ובפרק יום הכפורים (יומא פ"ד) תניא בהדיא מחמין חמין לחולה בשבת בין להשקותו בין להברותו וכו' ואפשר דבחולה שיש בו סכנה היא עכ"ל, ומדבריו נראה שסובר שדברי רבינו הם בחולה שאין בו סכנה

...וחולה לדעת רבינו [הרמב"ם] אפי' יש בחולי סכנה אין בצנה סכנה ואפשר בבגדים. ומחממין לו חמין מלתא אחריתא ואין דומה לעשיית מדורה. אבל אני מבטל דעתי מפני דעתו לפי שאם הוא שיש בו סכנה הא משמע דלכל צרכיו מחללין ואף על פי שאין במניעת דבר שעושין לו סכנה.

- לפי המגיד משנה מה ההבדל בין הותרה לדחוייה?

בעקבות דברי הרמב"ם בענין פיקוח נפש ובעקבות דברי המגיד משנה, כתב הרב עובדיה יוסף.

הרב עובדיה יוסף, שו"ת יחווה דעת חלק ד סימן ל

שאלה: חולה שיש בו סכנה שמחללים עליו את השבת, האם צריכים להזהר שלא לעשות שום מלאכה שאין בה משום פקוח נפש של החולה, או מכיון שניתנה השבת להדחות בגלל פקוח נפש, מותר לעשות לו מלאכה להקל ממכאוביו ויסוריו של החולה, אף על פי שאין בה תועלת כלל בנוגע למצבו המסוכן?

תשובה: המגיד משנה (בפרק ב' מהלכות שבת הלכה י"ד) כתב, שחולה שיש בו סכנה מחללים עליו את השבת לכל צרכיו, ואף על פי שאין סכנה במניעת הדבר שעושים לו. ע"כ. והובא להלכה בבית יוסף /או"ח/ (סימן שכ"ח), אלא שהוכיח מפירוש רש"י (שבת קכ"ט ע"א). שאין לחלל שבת אלא על דבר שאם לא יעשנו יסתכן החולה. ובשלחן ערוך /או"ח/ (סימן שכ"ח סעיף ד') פסק כדברי הרב המגיד, שאפילו אם אין שם מומחים עושים לחולה שיש בו סכנה כל מה שרגילים לעשות לו בחול. וכן כתב המגן אברהם שם בדעת מרן הש"ע. וכ"כ בשו"ת חתן סופר (סימן ל"ד).

ולכאורה היה נראה שדין זה תלוי במחלוקת הפוסקים אם השבת דחוייה אצל פקוח נפש, או הותרה לגמרי לגבי פקוח נפש. כי בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג (דפוס קרימונה סימן ר'), ובמהדורת בלוק, מקיצי נרדמים, חלק ב' עמוד קי"ט, סימן מ"א) כתב, ומה שהקשה מורי היאך מותר לשחוט לחולה בשבת שיש בו איסור סקילה. ואין מאכילים אותו נבלה שהיא בלאו בלבד, לדבריו תקשה, למה שוחטים ביום טוב שהוא עשה ולא תעשה, ואין אוכלים נבלה שהיא בלאו בלבד, או שיאמר לגוי לנחור עוף, למי שאומר שאין שחיטה לעוף מן התורה, אלא ודאי כיון שהתורה התירה אוכל נפש ביום טוב, הרי הוא כמו חול שמותר בו כל מלאכה לצורך אוכל נפש, וכן בשבת שלמדנו ביומא (פ"ה ע"ב) שפקוח נפש מותר בשבת, כל מלאכה שהיא לחולה שיש בו סכנה מותרת כמו בחול. ע"כ. והובא להלכה בהרא"ש יומא (פרק ח' סימן י"ד), ובתשובה (כלל כ"ו סימן ה'). ע"ש. וכן בהגהות מרדכי שבת (סוף סימן תס"ו). ע"ש. ומבואר שמשווה פקוח נפש בשבת לאוכל נפש ביום טוב, ששניהם דרך היתר גמור, ולא דיחוי בעלמא.

אולם בתשובת הרשב"א (סימן תרפ"ט) נשאל בזה, וכתב, שמעתי בשם הרב רבי מאיר מרוטנבורג שהורה להתיר לשחוט בשבת אפילו במקום שיש שם נבלה, והטעם שאמרו לי בשמו חלוש וכו'. ולי נראה שהכל תלוי במחלוקת אם נאמר שבת דחוייה אצל פקוח נפש או הותרה, שאם נאמר הותרה אצל חולה שוחטים לו בשבת כדרך שאנו שוחטים לעצמנו בחול, ...אבל למאן דאמר דחוייה היא מאכילים לחולה נבלה שהוא צריך לאכול ואין אנו שוחטים לו, שבמקום שיש לו בשר לאכול לא נחלל שבת בשבילו. וכמדומה שהלכה כמי שאומר שבת דחוייה היא ולא הותרה. ומכל מקום אם אין שם נבלה אין אומרים לגוי לשחוט לו כיון שהיא דחוייה אצלו. ושנינו (יומא פ"ד ע"ב) אין עושים דברים הללו על ידי גוים ולא על ידי קטנים אלא על ידי גדולי ישראל. ע"כ. (ותשובת הרשב"א הובאה בבית יוסף /או"ח/ סימן שכ"ח). (וראה עוד בשו"ת הרשב"א ח"ז סי' שמ"ג). וכן כתב הר"ן ביצה פרק ב' (י"ז ע"א), שהשבת דחוייה היא אצל חולה שיש בו סכנה, ולא הותרה..

הא קמן שמחלק בין פקוח נפש בשבת שהוא דיחוי בלבד, לאוכל נפש ביום טוב שהותר לגמרי. ולפי זה יש לומר שהרב המגיד סובר שבת הותרה אצל פקוח נפש, לכן כיון שניתנה להדחות כל שיש צורך כל שהוא לחולה, אפילו אין במניעת הדבר ההוא כדי לסכן החולה, מותר לעשותו בשבת כדרך שרגילים לעשותו בחול. אבל לרש"י שבת דחוייה אצל פקוח נפש ולא הותרה, ולכן אין להתיר אלא דבר שבמניעתו יסתכן החולה, ותו לא מידי. [וע' למהר"ם בן חביב בתוספת יום הכפורים (יומא פ"ד ע"ב) בד"ה מחמין חמין, שכתב להוכיח כהרב המגיד להקל. ע"ש].

(ב) ולכאורה היה נראה להביא סמוכים לדעת האומרים שבת הותרה אצל פקוח נפש...

..הלום ראיתי בספר תורת שבת (סימן שכ"ח סק"ה), שכתב לתלות דינו של הרב המגיד והשלחן ערוך בדין אם השבת הותרה או דחוייה אצל פקוח נפש, והעלה שמכיון שאנו תופסים כדעת הרמב"ם שהשבת דחוייה אצל סכנת נפשות ולא הותרה, וכן דעת הרשב"א והר"ן, לכן אין להקל בדבר כיון שאין במניעתו משום סכנה. ע"ש. ואין דבריו מוכרחים כלל, הן במה שקבע הלכה שהעיקר כדברי

האומרים ששבת דחיה ולא הותרה, שהרי רבים ועצומים מהפוסקים סוברים שהותרה, ואף בדברי הרמב"ם אין הכרח לומר שסובר שדחיה היא, ואדרבה רבים מהאחרונים הסכימו בדעת הרמב"ם שסובר שהותרה, והן בעצם הדין של הרב המגיד שתלאו במחלוקת אם הותרה או דחיה, שהרי הבאנו דעת הרדב"ז שסובר ששבת דחיה היא ולא הותרה, ובכל זאת סובר להקל כדברי הרב המגיד. וכן כתבו הגאון רבי זלמן והצמח צדק והתהלה לדוד הנ"ל. ולכן נראה שדינו של הרב המגיד אמת ויציב ונכון. ועיין בשו"ת צפנת פענח (הוצאת הגר"מ כשר ירושלים תשכ"ה. סימן כ"ז). ודו"ק.

הרב עובדיה יוסף, האריך להביא מקורות רבים, ומסקנתו היא: מסקנא דדינא, חולה שיש בו סכנה שמחללים עליו את השבת, הואיל וניתנה השבת להדחות בגלל פקוח נפש, מותר לעשות לו מלאכות אף להקל ממכאוביו ומיסוריו, כל שיש בהן קצת צורך לחולה, אף על פי שאין במניעתם שום חשש סכנה. ואין להחמיר בזה כלל. (ופירות הנושרים מכלל דברינו, שאם יש צורך לבשל בשבת תרופה לצורך חולה שיש בו סכנה, אלא שאומרים הרופאים שאפשר להמתין כמה שעות כדי לעשותה, מותר לעשותה מיד, כדי שתהיה מוכנה לאותה שעה, כיון שבכל אופן יצטרכו לחלל שבת לעשיית התרופה. אבל אם אומרים הרופאים שאפשר להמתין עד לאחר צאת השבת, ואין שום חשש סכנה יותר לחולה על ידי שהיית עשיית התרופה, יש להמתין עד למוצאי שבת, ולא יחללו השבת שלא לצורך. ואם יש צורך לבשל התרופה פעמיים, פעם אחת בשבת דוקא, ופעם שנית אפשר להמתין למוצאי שבת, נכון שיעשו רק פעם אחת בשבת, והשנית למוצאי שבת).

- לשונו של הרמב"ם היא: "דחיה היא שבת אצל סכנת נפשות כשאר כל המצות". ואחר כך כתב: "כללו של דבר שבת לגבי חולה שיש בו סכנה הרי הוא כחול לכל הדברים שהוא צריך להן". "דחיה" או "כחול לכל הדברים". הסבר ע"פ הרב עובדיה יוסף.

הרב אליעזר מלמד, פניני הלכה – שבת, הרחבות, עמ' 592-593

אפשר לומר שגם לסוברים 'הותרה' אף שבאמת כל מה שרגילים לעשות למען החולה המסוכן בחול, מותר לעשות בשבת, ואין חובה לשנות, לכתחילה טוב למעט באיסורים. ומאידך גיסא גם לסוברים 'דחיה' אפשר לומר שאין לנסות להיעזר בגוי או לעשות בשינוי שמא הדבר יגרום לעיכוב בטיפול. וכן משמע מהרמב"ם שכתב: "דחיה היא שבת אצל סכנת נפשות כשאר כל המצות". ומנגד משמע שאין לחפש דרכים לשנות או להיעזר בגוי שכתב: "כללו של דבר שבת לגבי חולה שיש בו סכנה הרי הוא כחול לכל הדברים שהוא צריך להן".

נראה למעשה שאין כמעט משמעות הלכתית למחלוקת האם "הותרה" או "דחיה", כי כל אימת שהטיפול יועיל להרגשתו הגופנית הטובה של החולה, הרי שיש בזה השפעה על יכולתו להתמודד עם הסכנה. וגם לסוברים "דחיה" ושואין עושים לחולה כל מה שעושים לו בחול, יהיה מותר לעשותו. וכמו שכתב בנשמת אברהם (סי' שכח, יז, 3) בשם הרב שלמה זלמן אויערבך, שמותר להעניק זריקת מורפיום לחולה מסוכן, אף שהמורפיום אינו מרפא כלל, מפני שכל הרגעת כאבים יש בה ספק הצלה

לחיי שעה... ולעומת זו טיפול שאין לו שום משמעות להתמודדות עם הסכנה עצמה, גם לסוברים "הותרה" אין לעשותו. ולא זו בלבד, אלא שכאשר אפשר לשנות בלא שמץ של סכנה, יש לשנות. ונראה שזה הטעם שהגמרא לא נכנסה להגדרת ההיתר האם "דחוויה" או "הותרה", כי כמעט אין לו משמעות הלכתית. אבל הראשונים שרצו להגדיר יותר את ההיתר, נחלקו בדבר, ובמקרים נדירים של מצבי ספק תצא נפקא מינה ממחלוקתם.

• עין שוב בדברי הרמב"ם והמהר"ם מרוטנברג, והסבר את דבריהם:

רמב"ם: "כללו של דבר שבת לגבי חולה שיש בו סכנה הרי הוא כחול לכל הדברים שהוא צריך להן".

מהר"ם מרוטנברג: "כל מלאכה לחולה שיש בו סכנה מותרת כמו בחול"

הלכה למעשה

הרב יהושע נויברט, שמירת שבת כהלכתה, פרק לב, א-ג; פרק לח, א-ב

לב. א. חייב אדם לעשות הכל כדי להציל נפש מישראל, ואף מותר לחלל השבת לשם כך, ואפילו מצווה לעשות כן בכל מקרה שקיים פיקוח נפש או ספק פיקוח נפש, וכל הזריז וממהר לחלל את השבת במקרה כזה – הרי זה משובח.

לב. ב. מחללין את השבת להצלת חיי האדם גם אם אין במעשה ההצלה אלא כדי להאריך את חייו לשעה קלה בלבד.

לב. ג. מחללין את השבת להצלת חיי האדם ואין הבדל בין הצלת גדול להצלת קטן.

לח. א. בכל מקום שיש צורך בחילול השבת בשביל חולה שיש בו סכנה – אין לעשות זאת ע"י נכרי, כי אם היהודי בעצמו יזדרז לעשות למען הצלתו של החולה, וזאת משום שהוא יזדרז בדבר יותר, וגם שמא יטעו הבריות לחשוב שצריכים לעשות דוקא ע"י נכרי, ובזמן שיחפשו אחר נכרי, תגבר סכנת החולה. ולכן, למשל, כאשר צריך לנסוע ולקרוא לרופא או לקנות תרופות, יזדרז היהודי ויסע, או לפחות ילווה היהודי את הנהג הנכרי כדי לזרזו, ולא יסע הנכרי לבדו.

לח. ב. עם זאת אמרו חכמינו ז"ל, שאותם צרכים חיוניים של החולה שבסכנה שעשייתם אינה נחוצה בו ברגע ויצטרכו להם במשך השבת, אם אפשר טוב לעשותם ע"י נכרי. ואמנם ודאי שאם אין נכרי במקום, מצוה על היהודי לעשות צרכים אלה עבור החולה שבסכנה, גם אם הם קשורות בעשיית מלאכות האסורות מן התורה. ולפיכך בימים הקרים כשהחולה שבסכנה זקוק לחימום הבית ואינו צריך לכך בדחיפות, אם אפשר ידליק הנכרי את התנור. ובאין נכרי והחימום בתנור יפה לו יותר מאשר החימום ע"י ריבוי שמיות, ידליק היהודי (וישתדל לעשות זאת בשינוי). חולה שבסכנה שהשינה יפה לו, והאור דלוק בחדרו ומפריעו, ואי אפשר להוציא את החולה או את המנורה מן החדר, יכבה היהודי (ואם אפשרי הדבר – יכבה בשינוי, כגון שיכבה במרפקו).

הרב מרדכי אליהו, שו"ת מאמר מרדכי כרך ד הלכות שבת סימן צה

זריזות למלאכת פיקוח נפש

כתב הרמב"ם (הל' שבת פ"ב ה"ז): "חולה שאמדהו רופאים להביא לו גרוגרת אחת, ורצו עשרה בני אדם והביאו לו עשר גרוגרות בבת אחת - כולן פטורין מכלום, ואפילו הביאו בזה אחר זה ואפילו הבריא בראשונה, שהרי כולם ברשות הביאו".

ומצוי כיום שנודע בשכונה שיש יולדת או חולה מסוכן, וצעקו: "מי מוכן לנסוע לקחת את היולדת ואת החולה הזה לבית החולים?" ועשרה אנשים באו ברכב. אף שהרי יש רק חולה אחד ונוסע במכונית אחת ולא בעשר מכוניות, אין אומרים שתשעה אלה עשו עוון.

ומוסיף השו"ע (סי' שכ"ח סעי' ט"ו): "ויש להם שכר טוב מאת ה'", כלומר, אם הוא חולה וצריך גרוגרת אחת וכולם רצו להביא - ודאי תבוא עליהם ברכה. אבל אם אחד הקדים והוא כבר אכל גרוגרת אחת ורואים שהוא כבר בריא, והמשיכו להביא עוד גרוגרות בחושבם שהחולה עדיין צריך, אעפ"כ גם הם יקבלו שכר טוב מאת ה', כי אם נאמר להם: הרי הוא כבר בריא ועברתם על איסור, יש לחוש שבפעם הבאה שהם יראו שיש חולה, לא ירצו ללכת על מנת לעזור, כי אולי משהו אחר יקדים אותם, והם יעברו על איסור, ובשביל שילכו וירוצו בזריזות ויעשו את כל המצוה הזאת בלי חשבונות, אומר השו"ע שיש להם שכר טוב מאת ה'.

ולכך אומר השו"ע (שם סעי' י"ג): "כל הזריז לחלל שבת בדבר שיש בו סכנה - הרי זה משובח אפילו אם מתקן עמו דבר אחר, כגון שפירש מצודה להעלות תינוק שנפל לנהר וצד עמו דגים, וכן כל כיוצא בזה", עיין שם.

אמונה

מדרש תנחומא (בובר) פרשת מסעי, א

ומנין שפיקוח נפש דוחה את השבת? שנאמר "ושמרתם את חקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם" (ויקרא יח, ה), ולא שימות בהם. וכתוב במילה "וביום השמיני ימול בשר ערלתו" (ויקרא יב, ג), ואפילו בשבת. והלא דברים קל וחומר, ומה המילה שהיא אחת מרמ"ח איברים [של אדם], דוחה את השבת, כל גופו על אחת כמה וכמה.

אמר הקדוש ברוך הוא [לישראל] בני הזהרו במצותי, ושמרו את התורה, כי כמה נסים ונפלאות עשיתי לכם מיום שיצאתם ממצרים, והפלתי את שונאיכם, והעברתי אתכם בים, והפלתי פחד ורעדה באויביכם, והשמדתי את האמורי וסיחון ועוג, וכל ארבעים שנה שהייתם במדבר, לא הנחתי אתכם שעה אחת, וכמה נחשים ועקרבים הרגתי לפניכם, שנאמר "המוליכך במדבר הגדול והנורא נחש שרף ועקרב" (דברים ח, טו), לכך אמר הקדוש ברוך הוא למשה, כתוב המסעות שנסעו ישראל במדבר, כדי שידעו כמה נסים עשיתי להם בכל מסע ומסע, שנאמר "אלה מסעי בני ישראל... ויכתוב משה את מוצאיהם למסעיהם על פי ה'" (במדבר לג, א-ב).

רבי שמחה בונם מפשיסחה, קול שמחה במדבר פרשת מסעי

המאמר הזה [במדרש תנחומא] תמוה בעיני מבין, שמה זה ענין פיקוח נפש דשבת לענין ניסים ונפלאות, וגם כפל הלשון "הזהרו במצות ושמרו תורה" כי הוא ענין אחד. ונראה פירושו, דהנה ידוע דבאורייתא ברא הקדוש ברוך הוא עלמא והקב"ה היה מביט בתורה וסידר כל הנמצאים כו'. נמצא כי התורה סדר כל הנמצאים כו'. וסדר התורה הוא שיתנהג עלמא בטבע. נמצא שהניסים והנפלאות שהם למעלה מן הטבע וזו יציאה מסדר התורה. והרי זה כביכול כמו שהאדם עובר עבירה, אין חטאו רק שיוצא מסדר התורה שהתורה גוזרת כסדרה שלא לעשות דבר זה. אכן לפי האמת ענין זה נכון מאוד כי הנה מצינו שסדר [התורה] הוא שלא לחלל את השבת וחילול הוא יציאה מן התורה. אך לפיקוח נפש מישראל צוותה התורה לחלל וזה הוא סדר התורה. אם כן כיון שעשה הקדוש ברוך הוא ניסים בשביל ישראל זה הוא סדר התורה. וזה ביאור המדרש, תחלה מביא המדרש שפיקוח נפש דוחה שבת, וגמר אומר אמר להן הקדוש ברוך הוא לישראל בני הזהרו במצות שתשמרו לקיים המצות שבתורה ושמרו את התורה. פירוש שבמקום שצוותה התורה לעבור על המצות תקיימו גם כן, וזה נקרא תורה. ותראו כמה ניסים שעשיתי.

הרב אליעזר וולדינברג שו"ת ציץ אליעזר חלק ח סימן טו, קונ' משיבת נפש

פרק ב

"תני הזריז משובח, והנשאל מגונה, והשואל הרי זה שופך דמים. תני כל דבר שהוא של סכנה אין אומר יעשו דברים בעכו"ם ובקטנים, אלא אפילו בגדולים בישראל" (ירושלמי יומא ח, ה). מצאתי פירוש מפתיע בהך דהנשאל הרי זה מגונה ושנאמר כאילו בדרך אגב בשו"ת תשב"ץ ח"א סי' נ"ד: "ובענין זה כל הגדולים שוים בין החכמים בין עמי הארץ ומ"מ אם החכם הוא זריז ומתיר לאחרים והוא אינו עושה אינו עושה יפה ועל זה אמרו הנשאל הרי זה מגונה עכ"ל, הרי נלמד מתוך דברי התשב"ץ דפירש הכוונה של והנשאל הרי זה מגונה, דרצה לומר שבשעה שבא לידו ענין חילול עבור פיקוח נפש הוא עושה את עצמו רק כנשאל, ומורה לאחרים לחלל אבל הוא עצמו אינו מחלל, ועל כן הוא מגונה מדוע שהוא בעצמו לא הזדרז גם כן לחלל דאין לו לעשות עצמו חסיד לומר מוטב שיתחלל ע"י אותו ישראל ולא על ידי (כלשונו של התשב"ץ בתוך דברי תשובתו שם). [ומ"ש בלשון: אם החכם הוא זריז ר"ל שהוא זריז ומסוגל להגיש הטיפול לחולה ובכל זאת מורה לאחרים לחלל והוא עצמו אינו מחלל כיעו"ש]. והוא פירוש נפלא.